СЛЬОЗИ МАКУ: опій у житті та творчості англійських письменників

Велика Британія в XIX ст. була могутньою імперією, яка підтримувала торговельні відносини ледь не з усім світом. І саме вона стала першою європейською державою, яка зіткнулася з проблемою наркоманії. Завезені зі Сходу опій та його похідні набули широкого поширення серед усіх прошарків її населення — і як лікарські засоби, і як психоактивні речовини. Яскравими ілюстраціями цього можуть слугувати біографії англійських майстрів слова, які не просто стали жертвами згубного впливу опію, а й відобразили це у власних творах.

Історія залежності

Лікарські властивості різних рослин були відомі людям ще за тисячоліття до початку нашої ери. Наприклад, уже стародавній народ шумерів знав, що препарати на основі молочка маку снодійного (*Papaver somniferum*) можуть гамувати біль, заспокоювати і разом із тим звеселяти.

У Давньому Єгипті й античній Греції опіати широко використовували в медицині, а також під час релігійних обрядів. Пізніше, дещо втративши популярність серед європейців, вони стали невід'ємною складовою культури країн Азії. Так, у XVIII ст. у Китаї «сльози маку» вже вживали не лише з лікувальною метою, а й просто для задоволення. Після заборони тютюнопаління небувалого поширення набуло куріння опію — повсюдно працювали спеціальні курильні, відвідувачі яких швидко потрапляли в залежність від нього.

Британська імперія тривалий період імпортувала з Китаю чай. Правляча династія Цінь установлювала на популярний напій зависокі ціни, вимагаючи платити чистим сріблом. У відповідь на це англійці почали контрабандою ввозити в країну опій із власних колоній в Індії. Попит на нього в «країні сонця» був просто неймовірним, обсяги імпорту зростали швидкими темпами, збагачуючи Сполучене Королівство і провокуючи поширення серед китайців наркоманії. Наслідком цього стала Перша (1839–1842) і Друга (1856–1860) опіумні війни, у яких Китай зазнав жорсткого розгрому, а Британія домоглася легалізації торгівлі опієм, але разом із тим мимоволі сприяла популярності опіатів і на власних теренах.

У Вікторіанській Англії препарати на основі маку стали одними з найпоширеніших і найдоступніших. Їх вільно продавали в пабах, перукарнях, аптеках, тютюнових крамницях і навіть кондитерських. Окрім чистого опію, широко були розповсюджені морфін (один із головних його алкалоїдів, виділений 1804 р.), лауданум (опіумна настоянка на спирту), а також опіумні таблетки. Його вживали перорально, курили, як у Китаї, а також із винайденням у середині століття шприца почали вводити парентерально.

Найперше цінувалася репутація опію як універсального лікарського засобу, який призначали за найрізноманітніших захворювань — від кашлю й подагри до холери та сифілісу. Особливо він був популярний серед бідняків завдяки своїй низькій вартості. Крім терапевтичної мети, вони часто вживали препарат як альтернативу дорогому алкоголю, а також для пригнічення почуття голоду і як снодійний засіб для немовлят, аби мати змогу більше працювати. Водночас представники аристократії й богеми почали застосовувати опій винятково як наркотичну речовину — для розслаблення, відпочинку й досягнення стану ейфорії.

Лікарі беззастережно приписували препарати на основі маку в необмежених дозах, не усвідомлюючи їхню здатність швидко зумовлювати звикання. Факти розвитку психічної та фізичної залежності трактували виключно як ознаку поганого характеру або слабкої волі, а не як хронічне рецидивне захворювання центральної нервової системи. Тогочасна медицина ще була далека від визнання опію психоактивною речовиною, яка призводить до психічних і поведінкових розладів.

Одним із дискусійних питань і досі лишається роль наркотичних засобів у творчому процесі, зокрема, у доробку представників англійського романтизму. Так, приміром, критик Майк Абрамс стверджував, що «пожирачі опію» в XIX ст. за його допомоги «впадали в екстаз» і саме побачені образи ставали матеріалом для їхніх романів і віршів. На противагу йому Елізабет Шнейдер вважала, що препарат не викликав у письменників видінь, а лише транс, подібний до сну, під час якого вивільнялися їхні творчі здібності. А на думку літератора Алетії Хейтер, обидва ці чинники поєднувалися: опій відкривав свідомість автора для пошуку матеріалу у власному житті, перетворюючи буденне на мистецтво, й одночасно породжував виразні видіння, образи, які, проте, досить важко було перенести потім у реальність.

Цікавим свідченням розвитку й перебігу опіумної залежності в Англії XIX ст. є біографії та твори письменників Томаса де Квінсі, Вілкі Коллінза та Семюела Колріджа.

Томас де Квінсі: «Я зрозумів, що помру»

Британський прозаїк увійшов в історію літератури як автор «Сповіді англійського пожирача опіуму», у якій відверто описав власний досвід вживання наркотиків.

Митець народився 15 серпня 1785 р. у м. Манчестер у сім'ї торговця сукном, котрий помер, коли синові виповнилося сім. Здобуваючи освіту в різних школах, хлопчина виявляв неабиякі філологічні здібності (зокрема, у грецькій мові), однак у віці 17 років кинув навчання, залишив дім і вирушив у мандри. Він сходив пішки ледь не весь Уельс, потерпаючи від нестачі грошей і страшенного голоду, що призвів до розвитку в нього гастриту. Врешті Томас дістався Лондона, де знайшов прихисток у юної повії Енн.

Згодом він налагодив стосунки з родиною і 1803 р. вступив до Вустерського коледжу Оксфордського університету. А наступного року сталася подія, яка повністю змінила його життя. Намагаючись здолати раптовий зубний біль, письменник помив голову холодною водою і ліг спати з мокрим волоссям. «Зранку, певна річ, я прокинувся від пекельного ревматичного болю в усій голові і в обличчі, який мордував мене днів двадцять, — пригадував він у «Сповіді...». — На двадцять перший день я вийшов на вулицю й випадково зустрів знайомого з коледжу, котрий і порекомендував мені опій».

Придбавши в найближчій аптеці копійчаний препарат і проковтнувши його, Квінсі був просто приголомшений подальшим ефектом: «Через годину — о Боже! — який переворот!.. То була панацея від усіх людських негараздів, то був несподівано відкритий мною секрет щастя, про який сперечалися філософи багато століть; щастя тепер купувалось за пенні й уміщалось у жилетній кишені».

Наступні п'ять років свого життя Томас називав «часом надій і повноти щастя». Не вдаючись до зловживань, він приймав лауданум раз на три тижні, у суботу, й одразу вирушав до опери — так ефект препарату був ще більш вражаючим. Опісля прозаїк кружляв нічним Лондоном, гублячись, забрідаючи в злиденні райони і повертаючись навмання. 1808 р. він закінчив університетський курс і блискуче склав перший випускний іспит, але не зміг скласти наступний і так і не одержав вчене звання.

Після цього Квінсі переїхав до Камбрії, де оселився у гірському селі Грасмір. Він отримав спадок і провадив безтурботне життя аристократа: щоразу частіше приймаючи опіум, віддавався мріям, багато читав, вивчав метафізику, зібрав величезну бібліотеку. Не утруднюючи себе пошуками дружини, письменник звабив доньку місцевого фермера Маргарет Сімпсон, яка народила від нього дитину. Щоправда, 1817 р. він усе ж одружився з нею, і в законному шлюбі у них з'явилося ще семеро дітей.

Згодом митець уже став відверто зловживати наркотиком і намагався боротися зі своєю залежністю. До цього додалися й фінансові негаразди, переслідування з боку кредиторів. Аби прогодувати велику родину, Томас почав займатися літературною працею: писав статті до журналів, укладав біографії, виконував переклади. Але справжній успіх прийшов до нього 1821 р. після публікації «Сповіді англійського пожирача опіуму», яка стала тогочасною сенсацією. Як зазначають критики, книга відкрила братанцям очі на те, у чому вони боялися собі зізнатися: вони вже давно вживали опій не як ліки, а ради задоволення.

Роман Квінсі — реальна клінічна картина наркотичної залежності від опіатів, написана тонко й проникливо. Він має дві частини, присвячені відповідно радощам і недугам від вживання препарату. У першій частині є цілі оди до нього: «О справедливий, тонкий і могутній опіум! Ти даруєш і бідним, і багатим той живильний бальзам, який гоїть глибокі сердечні рани і лікує біль. Красномовний опіум! Риторикою, лишень тобі підвладною, змушуєш ти замовкнути гнів; злочинцю, хоча б на одну ніч, ти повертаєш втрачені надії юності та відмиваєш від крові руки його... Із фантастичних творінь уяви ти зводиш у серці темряви храми й міста, а зі снів, сповнених безладних видінь, вихоплюєш на світ Божий обличчя давно похованих красунь і благословенні риси близьких. Ти один можеш обдарувати людину настільки щедро, воістину володієш ти ключами від раю, о справедливий, тонкий і могутній опіум!»

Томас описує всі переваги наркотику, зокрема, спрощує поширене твердження, що він зумовлює сп'яніння й апатію. Порівнюючи алкоголь та опій, автор не вагаючись схиляється до останнього, зазначаючи, що «вино розладнує розумові здібності, тоді як опій, навпаки, надає їм вишуканого порядку, закономірності й гармонії». А далі хвалиться: «Хоча за всіма медичними теоріями виходило,

Томас у дитинстві

Маргарет Сімпсон, дружина письменника

Квінсі з родиною

Томас де Квінсі на схилі віку

що я маю бути хворим, однак, чесно кажучи, я ніколи в житті не був таким здоровим, як навесні 1812 р. Саме стриманості й помірності вживання цієї речовини я приписую те, що не знав і не підозрював про жахи помсти, які опій зберігає про запас для тих, хто зловживає його милосердям».

Несподівано 1813 р. у письменника відновився гострий біль у ділянці шлунка, із якими він боровся за допомогою опію, постійно збільшуючи дозу. Власне, найперше Квінсі відзначив утруднення розумової діяльності: він відчув труднощі під час читання, змушений був облишити вивчення метафізики, не міг займатися рахунками, а написання короткого листа перетворювалось для нього на багатоденне випробування. Також у нього почалися напади тривоги й меланхолії, «крайній ступінь пригніченості, ледь не божевілля», денні галюцинації вночі перетворювалися на страхітливі сни, спостерігалося викривлення сприйняття часу та простору тощо.

Зрештою він прийняв рішення: «Я зрозумів, що помру, якщо буду й далі вживати опіум. Тому я вирішив, що якщо так треба, то краще померти, намагаючись відмовитись від нього». Але реальна боротьба виявилася важкою та тривалою: «Робив я численні спроби, щоб зменшити вживання опіуму. Але не я, а ті, хто бачив, якими стражданнями супроводжуються ці спроби, першими ж попросили мене припинити».

Найбільші дози, які вживав прозаїк, становили 8 тис. крапель щоденно. Експерименти його полягали у зменшенні щоденної дози до 300–150 гранів (1 гран = 64,8 мг). Інколи він намагався дійти до 50–60 гранів, а одного разу — навіть до 30. «Доки я зменшував дозування опію, я відчував муки переходу з однієї форми буття до іншої. Порятунком же стала не смерть, а, скоріше, певне тілесне відродження», — читаємо в «Сповіді...». Томас фіксував при цьому наступні симптоми: «жахлива дратівливість і збудження в усьому організмі, зокрема, відновлення життя й чутливості у шлунку, але нерідко із сильним болем; безперестанна схвильованість вдень і вночі; сон — я майже не знав, що це таке, — за добу не більше трьох годин, до того ж такий тривожний та неглибокий, що я чув усякий звук довкола; нижня щелепа постійно підпухала, слизова оболонка рота покрилася язвами; були й інші хворобливі явища, а саме нестримне чхання; воно зробилося зовсім нестерпним і тривало часом по дві години поспіль, повторюючись принаймні двічі або тричі на день». Крім цього, його турбували сильний головний біль, рясне потовиділення, а ще часті застуди.

Але все одно довго протриматись на малих дозах йому не вдавалося, письменник зривався і знову вживав забагато. Найбільшим його досягненням стала повна відмова від препарату, яка тривала, проте, всього 90 годин і закінчилася ледь не передозуванням. Свою книгу він завершував словами: «Не опіофаг, а сам опіум є справжнім героєм твору, і він же — природний центр, до якого має бути прикута увага читача. Метою моєю було продемонструвати чудодійну дію опію, що викликає то насолоду, то страждання; якщо це зроблено, оповідь можна і закінчити».

Останні три десятиліття життя Квінсі, звісно, уже не задокументовані в романі. Літературний успіх так і не зміг вирішити всіх його фінансових питань. Кредитори відібрали за борги його будинок, і 1828 р. сім'я перебралася до Шотландії, оселившись на околиці Единбурга. На той момент п'ятеро із вісьмох їхніх дітей померло. Після смерті дружини від тифу 1837 р. Томаса доглядала його старша донька Маргарет. Він не припиняв вживати опій до кінця своїх днів. Усупереч прогнозам лікарів, митець прожив аж 74 роки і помер 8 грудня 1859 р.

Вілкі Коллінз: «Дія опію переслідувала мене»

Англійський письменник, зачинатель детективного жанру, автор популярних романів «Місячний камінь» та «Жінка в білому», також мав наркотичну залежність, що відобразилося в його творчості, хоча й не так виразно, як у доробку Квінсі.

Він народився 8 січня 1824 р. у Лондоні в сім'ї відомого живописця Вільяма Коллінза. Родина часто переїздила, кілька років провівши у Франції та Італії. Вілкі та його молодший брат Чарльз зростали в мистецькій та релігійній атмосфері, здобули домашню початкову освіту, а потім навчалися в приватних школах. Уже в юності майбутній прозаїк нерідко чинив наперекір батькам, відмовлявся ходити до церкви і відкрито зневажав шкільну систему. Як він пригадував в автобіографії: «Після повернення до Англії, батько хотів відправити мене в Оксфордський університет, готуючи шлях священнослужителя. Проте я не мав ні бажання, ні покликання для цього, і віддав перевагу власним меркантильним інтересам. До того часу я вже захоплено писав детективи».

1840 р. Вілкі став клерком у фірмі з продажу чаю, робота видавалася йому нестерпно нудною, хоча приносила непоганий прибуток. А 1846 р. він влаштувався учнем до юридичної корпорації при суді Лінкольн-Інн і згодом навіть отримав звання адвоката, але не практикував жодного дня. Однак відвідування судових процесів і спілкування з поліцейськими дали йому безцінний матеріал для творів. Із 1848 р. Коллінз вважав себе професійним письменником. Він потоваришував із славетним романістом Чарльзом Діккенсом, котрий став його щирим другом (а згодом і родичем), допомагав із публікацією книг, залучив до власної театральної трупи та навіть поділяв його пристрасть до опію.

Із дитинства Вілкі мав слабке здоров'я. У нього були розлади харчової поведінки, він не знав міри в їжі та питві, усе життя страждав від хронічного болю у шлунку. До цього додалися проблеми із зором, гіпертензія, невралгія, ревматизм, подагра, мігрені та дихальні спазми. Хворобливим був і його зовнішній вигляд: низький зріст, субтильна статура, бліде асиметричне обличчя тощо.

Через загострення подагри наприкінці 1850-х Коллінз звернувся до лікаря Френка Берда, який прописав йому популярний препарат лауданум у великих дозах. Митець несподівано відчув себе так добре, що почав вживати настоянку щоденно і швидко потрапив у залежність. Уже за кілька років він став шукати способи позбутися згубної звички. В одному з листів читаємо: «Щовечора о десятій мені колють гострим шприцом під шкіру морфій — це дає можливість проспати ніч, не отруюючи себе опієм. Мене

запевнили, якщо я продовжуватиму уколи, то зможу поступово зменшувати кількість морфію і в такий спосіб взагалі відмовитись від опіатів». Але все було марно.

Усупереч хворобливості й невиразній зовнішності митець відзначався дотепністю й товариськістю, в юності вів бурхливе богемне життя, не цураючись алкоголю та жіноцтва. Він завжди прагнув відстояти власну індивідуальність, дотримувався вільних поглядів і легко сприймав новаторські ідеї. Полюбляв Вілкі яскраво й виклично вдягатися, вільно висловлювався на теми політики, релігії та моралі. Героїнями його творів нерідко були пропащі жінки, за що нині його вважають першим британським письменником-феміністом.

Його особисте життя обурювало штивну вікторіанську громадськість. У 35 років він зійшовся із вдовою Керолайн Грейвз, і відкрито прожив із нею ціле десятиліття у цивільному шлюбі, виховуючи її доньку. А тоді таємно перевіз до себе із Норфолка 19-річну дівчину Марту Радд, яка народила від нього трьох дітей, котрі отримали вигадане прізвище Доусон. Ображена Керолайн кинула прозаїка і вийшла заміж, але за два роки знову повернулась до нього, прийнявши Марту та її дітей. Підтримуючи стосунки з обома жінками, він так і не одружився із жодною з них.

Літературний злет Коллінза збігся із початком вживання наркотиків. Його ранні проби пера в різних жанрах і стилях, хоча й були всі опубліковані, проте особливого успіху не мали. Проривом став детективний роман «Жінка в білому», що виходив частинами 1860 р. і визнаний справжнім бестселером свого часу. Біографи не виключають, що не в останню чергу натхнення авторові надавав опій. У творі захопливий сюжет (незаконне збагачення, ув'язнення у божевільні, позашлюбні діти, загадкова смерть, напружене розслідування) поєднується з глибоким психологізмом в описі стосунків і переживань героїв, мелодраматичним антуражем та вкрапленнями містики. Саме тут письменник уперше застосував свій фірмовий прийом оповіді від кількох осіб одночасно, наслідуючи покази свідків під час судового засідання.

Але найпопулярніший його роман — це «Місячний камінь» (1868), таємнича історія про зникнення священного алмазу, який приносить нещастя своїм власникам. Сам Вілкі зізнавався, що писав під дією наркотичного засобу і після закінчення був не просто «задоволений і здивований» результатом, але взагалі «не впізнав власний твір». Весь його сюжет пов'язаний з опієм: один із героїв приймає його від безсоння, інший — полегшує за його допомогою біль внаслідок онкологічного захворювання й описує викликані ним нічні страхи: «Дія вчорашнього опію переслідувала мене жахливими снами. То я кружляв у порожньому просторі з привидами померлих друзів і ворогів, то кохане обличчя, яке я вже ніколи не побачу, вставало над моїм ліжком, фосфоруючи в мороці ночі, кривлячись і посміхаючись».

Обережно — спойлер! Головну загадку розгадує лікар Езра Дженнінгс, який досліджує вплив опію на людську свідомість і проводить експеримент, аби з'ясувати, чи можна вчинити злочин у стані наркотичного сп'яніння і не пам'ятати про це. На сторінках книги він виголошує цілу лекцію про механізм його дії та на підтвердження своїх слів радить прочитати «Сповідь...» Томаса де Квінсі. Врешті його версія підтверджується: головний зловмисник підмішав опій одному з оповідачів, містеру Блеку, і той, перебуваючи у стані «сомнамбулізму», викрав алмаз і передав йому, абсолютно не усвідомлюючи власні дії.

Опіати фігурують і в інших творах митця. Наприклад, у «Незнайомці» Магдалена Ванстоун у відчаї планує накласти на себе руки, просидівши ніч із пляшкою лаудануму. А в романі «Армадель» Лідія Гвілт після пережитого стресу приймає опій і засинає. Наступного дня вона занотовує до щоденника: «Шість чудових годин забуття. Я прокинулась свіжа. Написала бездоганного листа. Із задоволенням випила горнятко неймовірного чаю. Витратила забагато часу на ранковий туалет із гострим відчуттям полегшення, і все це — завдяки маленькій пляшечці з краплями. Крапельки, ви прекрасні! Я не люблю нікого й нічого, але я люблю вас!»

У зрілому віці здоров'я Коллінза погіршилося, популярність пішла на спад, а боротьба з наркозалежністю виявилася безрезультатною. «До кінця 1870-х лише пляшка лауданум рятувала його від агонії, — зазначав біограф Ендрю Лічетт. — Він занотовував опіумні галюцинації, у яких бачив на стінах рухливі тіні, зранену зелену жінку, яка чекала його на сходах, власного двійника, котрий ховався за спиною».

Митець продовжував писати, але його твори останнього періоду були вже помітно слабшими. Тяжкою втратою стала для нього смерть Чарльза Діккенса 1870 р., після якої він почав усе більше усамітнюватись і замикатися в собі. Вілкі прожив 65 років і приймав опій до самої смерті, що настала 23 вересня 1889 р. В одному з некрологів згадувалося, що він щоденно вживав дозу, «достатню, аби звалити з ніг роту солдат або екіпаж корабля».

Батько письменника Вільям Коллінз

Керолайн-Грейвз

Чарльз Діккенс, найближчий друг

Марта-Радд

Семюел Колрідж: «Краще бути порізаним на шматки»

Англійський поет-романтик і літературний критик, представник так званої «Озерної школи», мав спадкову схильність до психічних захворювань, на тлі якої більшу частину життя боровся з тяжкою наркотичною залежністю.

Народився митець 21 жовтня 1772 р. у графстві Девон і став тринадцятою дитиною преподобного Джона Колріджа, чоловіка вельми ексцентричного та неврівноваженого. Хлопчик зростав слабким і хворобливим, був украй вразливим і самозаглибленим. Уже з раннього дитинства він демонстрував видатні розумові здібності, рано почав писати вірші. Після батькової смерті 8-річний Семюел потрапив до благодійної школи в Лондоні, а 1791 р. вступив до одного з коледжів Кембриджа, але навчання не завершив.

Змалку він виділявся неорганізованістю й схильністю до імпульсивних вчинків. Так, після сварки з братом Колрідж утік з дому і провів ніч під дощем на безлісому пагорбі. А 1793 р. він залишив престижний коледж і під вигаданим ім'ям записався до драгунського полку (чи то через співчуття до Французької революції, чи то через нерозділене кохання, чи то через борги).

Брати домоглися його звільнення, наголосивши, що юнак насправді божевільний. Потім він зібрався їхати до США, аби заснувати вільну комуну, але не знайшов на цей задум грошей.

1795 р. Семюел одружився із Сарою Фрікер, яку скоро зненавидів, проте розлучився з нею тільки після народження четвертої дитини. Наявність сім'ї абсолютно не заважала йому й надалі вести невпорядковане життя. Так, 1798 р. він поїхав до Німеччини, мандрував містами, вступив до Геттінгенського університету, який за рік кинув. Повернувшись до Англії, Колрідж спочатку мешкав у графстві Дарем, а 1800 р. перебрався з родиною до Озерного краю (графство Камбрія, Кемберлендські гори), де жили його друзі, поети-романтики Вільям Водсворт та Роберт Сауті. Разом вони склали літературне угруповання, відоме під назвою «Озерна школа».

Нікого не повідомивши, 1804 р. він несподівано вирушив до Сицилії, де певний час працював секретарем, а потім, відмовившись від посади, блукав Італією та Мальтою. Після повернення на батьківщину, 1808 р., поет намагався займатися видавничою діяльністю, але зазнав фінансового краху, а також виступав із лекціями, які не мали особливого успіху — через його нездатність до впорядкованої праці на тлі наркоманії.

Достеменно невідомо, коли саме митець уперше спробував опій. Можливо, йому призначали препарат ще в юності як засіб проти ревматизму або хронічного нетравлення шлунка. Сам він стверджував, що в його залежності винні медики, які 1791 р. лікували опієм загострення подагри.

Маючи нестійку психіку, Семюел згодом став приймати його як антидепресант, а також під час нападів тривоги. Хоча він переконував, що ніколи не мав жодних приємних відчуттів і тим паче ейфорії, однак, у листі до брата якось писав: «Лауданум дав мені не сон, а спокій. Ти знаєш, наскільки божественний цей спокій, як зачаровує це місце з квітучою зеленню, фонтанами і деревами в самому серці пустелі!»

Колрідж намагався приховати свою згубну звичку від друзів та рідних, але вживання опію призводило до проблем зі сном та з концентрацією уваги, що негативно позначалося на роботі, а також провокувало постійні конфлікти в сім'ї. Водночас він не мав достатньої волі, аби відмовитись, не витримував сильного болю, який виникав у разі відміни. Поет вважав себе рабом опіатів і прирівнював власну залежність до душевної хвороби.

В одному з листів 1814 р. він описував, як препарат буквально руйнує його особистість: «Під дією брудного лауданум я сотні разів прикидався іншим, хитрував, неприкрито й постійно брехав. І хоча всі ці гріхи настільки осоружні моїй натурі, якби не ця нищівна отрута, я вважав би за краще бути порізаним на шматки, ніж вчинити хоча б один із них».

У віці 40 років Семюел ледь не помер через передозування. Після цього рідні влаштували його до клініки м. Брістоль, де під пильним наглядом лікарів йому почали знижувати дозу. Також фахівці застосували до нього ще один цікавий вид терапії: вони порадили розіслати друзям листи із зізнаннями в наркотичній залежності. В одному з них він писав, що розіп'ятий на хресті, бачив справжнє пекло, почувається не просто мертвим, а похованим, але повільно починає підніматися вгору.

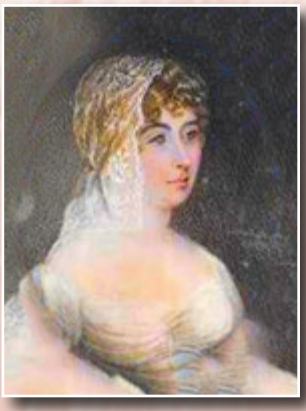

Дружина поета Сара Фрікер

Друг Вільям Водсворт, поет

Друг Роберт Сауті, поет

Донька Сара

Після поліпшення стану поет оселився у м. Гайгейт у родині лікаря Джеймса Гіллмана, де мешкав із 1816 р. і фактично до самої смерті. Гіллман мав контролювати та обмежувати вживання ним опію, але це не завжди йому вдавалося. Місцевий аптекар виявився палким шанувальником творчості митця і таємно постачав йому лауданум. Це звело нанівець весь досягнутий ефект,

Семюел повернувся до колишніх дозувань засобу, у місті його почали вважати божевільним і дражнити дурником. Однак згодом йому все ж вдалося опанувати себе: не змігши повністю відмовитися від препарату, він зумів суворо контролювати його дози і навіть продовжив писати.

Найбільше творче піднесення Колріджа припало на 1797–1798 рр., результатом чого стала збірка «Ліричні балади». Як вказано в авторській передмові, найвідоміша його поема «Хубла-хан» (1797), явилася йому уві сні після вживання опію. Семюел оповідав, як під час цього забуття в його свідомості чітко склалося кількасот віршованих рядків, які він, щойно прокинувшись, почав гарячково записувати, але, потривожений стуком у двері, встиг записати лише 54 рядки.

Тому надалі митець завжди називав твір незавершеним і довго не наважувався його публікувати. Не виключено, що результатом опійних видінь була і його «Поема про старого моряка». Власне, один із його віршів має назву «Хвороби сну» й описує тяжкі жахи, які переслідували автора після приймання наркотиків. Також він мав невтілений задум написати трактат про сни.

Деякі дослідники, наприклад В.Р. Дюпон, вважали, що в Колріджа був біполярний афективний розлад: у маніакальному стані він натхненно віршував, а в депресивному — приймав наркотики. Науковець переконаний, що його дивна поведінка була зумовлена не вживанням опію, а саме психозом.

Поет помер 25 липня 1834 р. у віці 61 року від серцевого нападу. Його діти успадкували не лише батьків талант, а й хворобу. Зокрема, старший син Гартлі уклав книгу біографій та видав збірку власних віршів, але страждав від алкогольної залежності й на схилі віку потребував опіки, перебуваючи у «повній нездатності до розумової праці». Донька Сара стала відомою поетесою, але відзначалася надмірною вразливістю й останній період життя провела у хронічній депресії.

* * *

Поступово залежність, яку викликали опіати, стала очевидною для громадськості. Зокрема, 1868 р. у Великій Британії заборонили вживання опію без рецепту, однак при цьому він залишався одним із найпоширеніших ліків. На міжнародній конференції 1880 р. зловживання наркотичними речовинами було визнано хворобою.

У наступні роки морфінізм намагалися лікувати двома нововинайденими препаратами — кокаїном та героїном, і лише згодом стало зрозуміло, що вони спричиняють не менше звикання, ніж опіати. Так, на початку XX ст. боротьба з опіумною залежністю велася в Англії вже на державному рівні.

Опій як психоактивна речовина довгий час приваблював представників артистичних професій, які з його допомогою прагнули розширити свідомість і надати нових барв власній творчості. Проте жоден препарат не здатен прославити письменника, позбавленого вродженого таланту, тому не варто перебільшувати й значення опію. Зрештою, кожен із розглянутих митців визнав безвихідь власного становища, рабську залежність від наркотику, і витратив на боротьбу з ним забагато часу й зусиль, які натомість можна було скерувати у творче русло.

ЩО ПОЧИТАТИ

Клод Фаррер
«Дим опіуму»
Роман у новелах оповідає історію вживання опію в різні часи й серед різних народів. Шість розділів окреслюють не лише історичні епохи входження культури опіоманії в цивілізацію, а й стадії звикання наркомана до препарату та рівні його хворобливого марення.

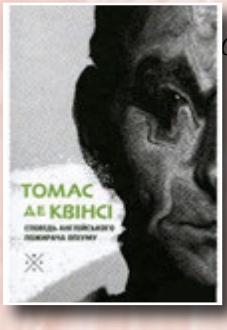

Томас де Квінсі
Сповідь англійського пожирача опію»
Свого часу твір став справжньою сенсацією, бо був першою відвертою розповіддю про радощі й біль опіумної залежності. «Сповідь...» — це світ на межі реальності й вигадки, сірих вулиць Лондона й пістрявих східних краєвидів із марень письменника.

Вілкі Коллінз
«Місячний камінь»
Книга вважається одним із найкращих детективів усіх часів. У ній гармонійно поєднується риси пригодницького й авантюрного роману з напруженою фабулою і захопливою оповіддю, доповненою відгомоном власного досвіду автора у вживанні опію.

Семюел Колрідж
«До осіннього місяця»
Поезія видатного англійського поета і літературного критика у перекладі відомого українського лірика Дмитра Павличка, у якій автор, один із фундаторів нового літературного напряму — романтизму, майстерно передав красу нічного небесного світила.

Підготувала ***Олена Тищенко***